

A M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola első világháborús hallgatói életáldozatainak emlékezete Sopronban

Dr. Bende Attila^{1,2}

„Láng tekintetű szegénylegény-gárda
Árnyékolódik át a pompák ködén.
Az ő jöttükkel, az új csodákat várja,
Mik ott rejtőznek az új század ölén.”

Részlet Tóth Alajos Soproni bárd
című verséből, 1922. december 14.

A sorsfordító történelmi események centenáriumi éveiben talán több lehetőségünk kínálkozik arra, hogy megemlékezzünk intézményünk múltjáról. E rövid írásban a múltidézés kötelességének eleget téve a „kőberótt emlékezet” segítségével idézzük meg azokat a bányász-, erdész- és kohászhallgatókat, akik a történelem viharában példaértékű helytállásról tettek tanúbizonyságot.

A Soproni M. Kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolának az 1927. évi szeptember hó 25-én megtartott tanévnyitó ünnepélyén egy különleges emléktáblát avattak. A zsúfolásig megtelt tornateremben³ *Fekete Zoltán* professzor rektori üdvözlő tanévnyitó beszédét követően a főépület aulájában sorakoztak a főiskolások a 48 évvel korábban – még Selmechányán felszentelt – Ifjúsági Köri zászló alatt egy avatásra váró márványtábla előtt.

A főiskolai hallgatóság nevében *Haldonik István* erdőmérnök-hallgató, köri elnök mondott beszédet, amiben megidézte a hősök szellemét, és az ősi alma maternek otthont adó várost is, azt a hangulatot, ami az első világháborús Selmechányját jellemezte. „[...] *A hegyes-völgyes selmeci utcák, amelyek máskor ilyen időben már hangosak voltak a visszatérő víg burschok zajától, valami szokatlan, valami furcsa képet mutattak. Eltűntek az öreg veteránok, nem jöttek vissza a jókedvű dalos firmák és csak egy pár fiatal balek lézengett tanácstalanul, búsan, mint az anyjukat veszített kis fecskéfőkéák, várva*

lelkesen azt a percet, hogy mikor repülhetnek ki, hogy mikor mehetnek ők is utána a gyámolítóiknak, mikor vehetik fel ők is a csukaszürke ruhát, mikor ragadhatják kezükbe ők is a szuronyos puskát. [...] Selmec utcáin mind gyakrabban tűnt fel egy-egy új gyászrubás lány és az ódon Akadémia ormán mind gyakrabban és gyakrabban jelent meg a fekete zászló. A világ pedig égett tovább, borzalmasan, pokolian. [...]”⁴

Hladonik hazafias érzelmektől fűtött beszéde után Fekete Zoltán rektor átvette a főiskola nevében az emléktáblát, amelyen *Mechle Béla* róttá kőbe azt a hosszú névsort, ami 80 fiatal életáldozatára emlékeztet minket azóta is, azokra, akik közül sokak testét az első világháború csatateréinek jeltelen sírjai nyelték el: ötvenhat erdőmérnök-hallgató, tizenhat bányamérnök-hallgató, hat vaskohómérnök-hallgató, egy fémkohómérnök-hallgató és egy tanársegéd.⁵ A legfiatalabb hősi halott főiskolás még nem töltötte be a húsz évet és a legidősebb sem érthette meg a harminc esztendőt. Nyolcvan elmosódó arc, akik nevei mögött egy-egy méltatlanul rövid élet húzódik meg és veszik lassacskán a feledés homályába (1. ábra).⁶

Az emléktábla az 1944. december 6-i légitámadás során megsérült, ugyanis a főiskolát ért bombatámadás erősen megrongálta a főépület homlokzatát és auláját,⁷ így a márványtábla is kiszakadt, kettétörtött. Szerencsére az épület renoválásakor visszakérült eredeti helyére, ugyan a barokk markírozást nem állították vissza eredeti formájában.

E márványtábla dátuma különleges, hiszen az 1914–1921 közötti időszak hőseire emlékeztet, ugyanis a sorsűzött

⁴ Litschauer Lajos szerk. Bányászati és Kohászati Lapok, 1927. 60(75): 410–420.

⁵ Ifj. Sarkady Sándor (2014): A Selmechányi Főiskola hősi halott hallgatói (1914–1921). Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron. pp. 210.

⁶ Bokor Gyula soproni fényképész felvétele.

⁷ A légitámadást átvészelt romos főépületet Ruzsinszky László örökítette meg.

1. ábra. Az 1927-ben felavatott emléktábla a hősi halottak névsorával⁸ (A fotó Krug Lajos „Tűzek a végeken” c. könyvében jelent meg 1930-ban)⁹

selmeci főiskola hallgatói számára nem zárult le az első világháborús infernója 1918-ban. A nyugat-magyarországi felkelés során Ágfalva alatt 1921. szeptember 8-án elesett hallgatóink neveivel vált teljessé intézményünk első világháborús hőseinek névsora, hiszen az új otthonra találó főiskola diákjainak életáldozat árán kellett újfent tanúbizonyságot tenni hazájuk, s az őket befogadó város, Sopron iránti elkötelezettségéről, hálájáról.

A főiskola botanikus kertjében 1932. május 5-én, áldozócsütörtökön – a májusi esős reggel ellenére – nagy tömeg gyűlt össze egy avatásra váró emlékmű lábánál, ami azóta is méltó emlékkörzője a hazaszeretnek, „az önként vállalt

⁸ Az emléktábla 1944 decemberében a Sopront ért bombázások során súlyosan megsérült és egy szerényebb markírozással került vissza eredeti helyére.

⁹ Bokor Gyula soproni fényképész felvétele.

¹ egyetemi tanársegéd, SOE EMK

² A cikkanyag az Erdészeti Lapok 2022. évi szakcikkipályázatának kiemelt díjazott pályaműve, 3. korcsoport kategória.

³ Ma a Vadgazdálkodási és Vadbiológiai Intézet állattani gyűjteménye.

szent kötelesség szabadsághősei”-nek,¹⁰ és a síron túl tartó bajtársi bányász-erdész együvé tartozásnak. Az avatásra váró „Őrtüzek!” obeliszk lábánál *Ruzsinszky László*, az Ifjúsági Kör elnöke mondott beszédet, aminek néhány fontosabb részletét a következőkben idézem: „A nyugati határon meleg, bátorító lánggal az ég felé csapott fel a nagy magyar éjben az őrtűz! Fiatal, dobogó, lázasvérű ifjak gyújtottak tüzet dalos ajakkal, félelem nélkül s nem kérdezték a szittyá legények öreg remegőktől, városi uraktól, apró csecsemőktől, szabad-e? És jöttek az éjszaka kísértő árnyai... jöttek a véres éjszakai harcok... kimentek bátran, büszkén neki a hegynék. Az erdő minden fája mögül a halál éhező torka tátongott... Ők csak mentek életfáklyát lobogtatva az éjbe... és folyt a harc... Ugattak a halál kutyái... valahol egy elgyengült izmos kar lecsuklott, szürkén, vörösben izzón földre esett egy fáklya, a forró, meleg vérben susterelve hunyt el a fáklyatűz. Machatsek Gyula... aztán vérbe hullt a másik... Szechényi Elemér... és folyt a harc. A tüzek egyre fogytak, a földre hullt vér megszentelte a rögöt s ki tudja, bányászor hullt ezért már magyar vér? Győztünk! Győztetek!¹¹ (2. ábra).

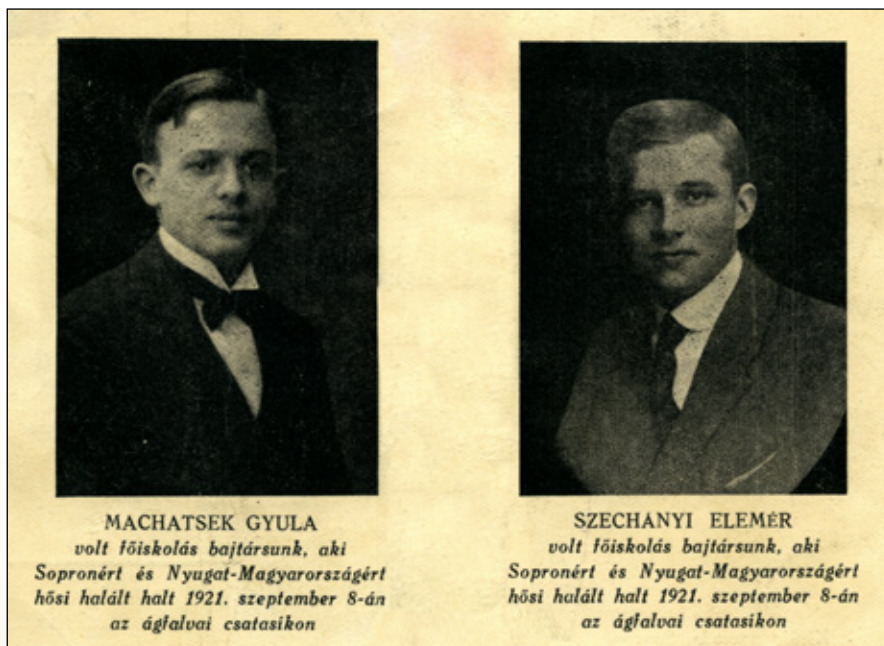
Csak ott ne maradt volna a sok ellobbant, csonkig égett fáklya... egyik-másik még lobogott tovább gyöngye erőltlen lánggal, majd az is lassan kilobbant... Domschütz Ferenc. Itt áll emléketekre ez a mű hős Bajtársaink! Főiskolás Felkelők! Dicső, halhatatlan neveteket, véres harcok emlékét őrzi s ez a lepel ráta-pad, eltakarja, mint a feledés, a színtelen hamu. Hulljon le a lepel! Gyűjtsuk meg újra itt az őrtüzet. A parazsat tőletek hoztuk Ágfalva alól. A ti hős lelkeitek, izzó bazaszeretetek nagy, örök szentélye ez emlék. A mi szeretetünk emelte s rőtta rá ezt a szót: *Őrtűz!*” (3. ábra).^{12,13}

¹⁰ Sopron Vármegye 24. évf. 207. sz. 209–211. (1921. szeptember 11.)

¹¹ A győzelem ára nagy volt. Machatsek Gyula és Szechényi Elemér mellett még ketten adták vissza fiatal lelküket a Teremtőnek: Barcsy László és az alig 17 esztendőes Pehlm Ferenc. Súlyosan megsebesült Ágfalva alatt Held Károly erdőmérnök-hallgató és Zorkóczy Lajos pesti főiskolás felkelő is.

¹² A felkelőharcokban elesett főiskolások emlékoszlopjának leleplezési ünnepe Sopronban. Bányászati és Kohászati Lapok, 1932. 65. évf. 10. sz. 209–2011.

¹³ A főiskolás felkelők emlékoszlopjának felavatása a m. kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola botanikus kertjében. Erdészeti Lapok, 1932. 71. évf. 5. füzet. 521.

2. ábra. Machatsek Gyula és Szechényi Elemér (Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár (SOE KKL))

E nagyívű gondolatok után *vitéz Tóth Alajos* A soproni bárd című 1922-ben írott költeménye hangzott el *Beregi Gábornótól*, majd pedig a főiskola rektora *dr. Cotel Ernő* professzor lépett a dobogóra.

„Főiskolai polgárok, kedves ifjú Barátaim! A felkelő főiskolás hősök emlékoszlopát szeretettel veszem át Tőletek a főiskola gondozásába és oltalmába. A főiskola tanári kara, amely a Ti ifjú lelketeknek tudásvágyát ápolja és őrzi, ugyanilyen szeretettel védi majd ezt az emlékművet is, amely a Ti bajtársi lelkeiteknek egyik legértékesebb megnyilatko-

zása. Ma az ifjúságot rajtunk kívül úgyse nagyon védi a társadalom.

Védjétek és támogassátok hát egymást! Mi tanárok mindig megértünk és meg fogunk érteni benneteket. Megértjük, ha poétalelkű felkelőtársatok, aki ez emlékmű gondolatát is adta, a megcsonkult ország megcsonkult lelkeiről írt költeményében felsóbajt, hogy miért van nyomor ebben a kenyértermő országban s, hogy egy boldog Magyarország miért csak délibáb? Ne csüggedjétek, az új nemzedék félretelése már nem tarthat sokáig! Jelképezze ez az oszlop az ifjúság tettekkészségét és kitar-

3. ábra. Az „Őrtüzek!” obeliszk avatására gyülekező tömeg, bal oldalon az első sorban a Machatsek család (Machatsek Lúcia hagyatékából SOE KKL)

4. ábra. Az 1932. május 5-én felavatott „Örtüzek!” az emlékezés virágaival (SOE KKL)

tását. Ezzel az óhajtással teszem le rá a tanári kar koszorúját” (4. ábra).

A mártírok emlékére emelt „Örtüzek!” obeliszk talpazatán – a brennbergi vasúti töltés mellett elesett – *Szechnyi Elemér* bányamérnök-hallgató, tartalékos alhadnagy, illetve *Machatsék Gyula* erdőmérnök-hallgató, tartalékos hadapródormester nevei mellett még egy néven akad meg a szemünk: *Domschitz Ferenc* erdőmérnök-hallgató nevéen, aki úgy magyar, mint német nyelven írott beszédeivel, kimagasló szónoiki tehetségével dolgozott a népszavazás előkészítésén.¹⁴ *Krug Lajos* a következőképpen emlékezik meg róla:

¹⁴ Krug Lajos (1930): *Tüzek a végeken* (Selmectől Sopronig). Tóth Nyomda, Sopron. pp. 208.

„Szegény jó Domschitz Ferenc! Túlfűtött férfiúi lelkesedésed, idealista gondolkodásod és kötelességtudásod zálogul kérte elsősorban egészségedet, majd hosszú, évekig tartó, leírhatatlan szenvedés után, fiatal életedet is. Te nem csatamezőn estél el. Tőled a baza a kínosabb balált kérte: a vértanuk mártírumságát! ... Vajon tudja-e a »leghűségesebb város«, hogy mit tett érdekében és mit szenvedett érte az, akinek lassanként már a nevét is elfelejtik?!”¹⁵ (5. ábra).

Az áldozatok emlékére az akkori ifjúság minden külső anyagi támogatást mellőzve, saját erejéből emeltette az obeliszket. Ugyan a *Subayda Károly* által vezetett Ifjúsági Kör első próbálkozása sikertelen volt, de az ifjúság nem

¹⁵ Krug Lajos, 1930.

adta fel azt az elhatározását, hogy méltó módon állítson emléket az intézmény hősi halottainak.¹⁶ A főiskola akkori tantestülete és *Herrmann Miksa*, Sopron város képviselője nyújtott anyagi támogatást. *Vitéz Tóth Alajos Emlékezés* című könyvének, valamint *Krug Lajos Tüzek a végeken* című könyve több mint száz példányának jövedelmét ajánlották fel e nemes célra. Az emlékmű tervezését *Baumann Béla* szobrászművész ingyen végezte. Az alapozást *Boór Gusztáv*, a faragást *Hild Lipót*, míg a reliefek elkészítését *Renner Gyula* vállalta.¹⁷

Az 1940-es évek közepén kezdődő társadalmi és politikai átalakulás ideológiája, a szocializmus eszméje, aminek toleranciahatárán nemcsak a selmeci diáktadíciók estek kívül, az első és a második világháborús hőseinek emlékét sem élte. Ebben a megváltozott légkörben általánosságban elmondható, hogy elhanyagolták és sok esetben meg is károsították a világháborús emlékművek egy részét. Az „Örtüzek!” obeliszk csaknem hasonló sorsra jutott. A Marxizmus–Leninizmus Tanszék néhány oktatója (*Pintér Ferenc*¹⁸, *Nagy Já-*

5. ábra. *Domschitz Ferenc* tابلóportréja 1924/25-ben (*Valkovszky Ildikó* szívességből, SOE KKL)

¹⁶ Ifj. Sarkady Sándor (2017): *A bánya-, Kohó- és Erdőmérnök hallgatók Ifjúsági Köre Sopronban (1919–1948)*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron. pp. 422.

¹⁷ SH 1932. április 16. p. 1. (A bizottság tagjai Cotel Ernő, Solt Béla, Bokor Rezső, Ruzsinszky László és Baumann Béla voltak.) id. Ifj. Sarkady Sándor (2017).

¹⁸ Szemerey Tamás szóbeli közlése.

nos¹⁹⁾ követelte, hogy ezt a „fasiszta emlékművet” távolítsák el a botanikus kertből. *Dr. Hiller István* és az általa írt két tanulmány^{20;21} szerepe az emlékmű lebontásának elmaradásában ilyen időtávlatból és dokumentumok hiányában nehezen ítéltethető meg. A visszaemlékezések alapján feltételezhető, hogy *dr. Madas Andrásnak* is szerepe lehetett az emlékmű megmentésében, de az *dr. Cziráki József* rektor közbenjárásának tudható be, hogy nem történt meg az obeliszk lebontása.²²

Így vészelhette át az „Örtüzek!” a szocializmus időszakát a botanikus kert örökzöldjeinek jótékony takarásában. Az emlékmű első renoválására *Szemerey Tamás* kezdeményezésére és *dr. Winkler András* rektor támogatásával került sor a rendszerváltást követően,²³ míg a második nagyobb szabású felújítás 2015-ben történt meg hallgatói kezdeményezésre. Az akkor negyedéves erdészek (évfolyamom) finanszírozásával *Kiskós Ferenc*, a Vas Megyei Temetkezési Kft. igazgatója önköltségi áron vállalta az emlékmű felújításának kivitelezését.²⁴

A M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola mellett Sopron város is fejet hajtott a nyugat-magyarországi felkelőharcok hősei előtt. Emlékükre a Szent István Római Katolikus Plébánián 1943. szeptember 8-án²⁵ *Apor Vilmos* – a boldoggá avatott magyar vértanú – püspök szentelte fel az 1940-ben elkészült szobrot. *Haich Erzsébet* szobrát, ami méltó emléket állít Machatsek Gyulának és Szechányi Elemérnek. A két fiatait – Szent István ölelésében – az erdőmérnök- és a bányamérnök-hallgatók tradicionális viseletében, waldenben és grubenben ábrázolja a művész (6. ábra).

Az első világháború főiskolás hőseinek emléket állító obeliszknél évről évre megtartott megemlékezések kapcsán

¹⁹ Mastalírné dr. Zádor Márta szóbeli közlése.

²⁰ Hiller István (1970): Haladó egyetemi diákmozgalmak Sopronban a felszabadulás előtt (1933–1945). Soproni Szemle 24. évf. 3. sz. 224–235.

²¹ Hiller István (1970): Haladó egyetemi diákmozgalmak Sopronban a felszabadulás előtt (1933–1945). Soproni Szemle 24. évf. 4. sz. 317–325.

²² Mastalírné dr. Zádor Márta és Szemerey Tamás szóbeli közlése.

²³ Szemerey Tamás szóbeli közlése.

²⁴ Bende Attila & Domokos Gábor (2015): „A Végék Örtüzei” Hősi halotti megemlékezés és kiállítás megnyitó Sopronban. Erdészeti Lapok 150. évf. 10. sz. 323.

²⁵ Nemzeti Ujság, 1943.09.11. p. 4.

6. ábra. *Haich Erzsébet* szobra a felkelőharcok mártírjainak emlékére (Dr. Bende Attila arch.)

egy fontos kérdést kell megfogalmaznunk: Mi az elnémult frontok mának szóló üzenete?

Ez a fajta emlékezés arra indít, hogy szűkebb környezetünk, intézményünk kollektív emlékein is elgondolkodjunk, és megtalálhassuk a módját annak is, hogyan beszéljünk róla némiképp átérzve azt a disszonanciát, miszerint a legendák „halva születnek.” Mi talán a szerencsésebb idők szülöttei vagyunk, hiszen a mai világ másfajta áldozatvállalásokat követel tőlünk... A közösségépítés, a múlt üzeneteként megtestesülő hagyományaink megőrzésének olykor nem könnyű, de hálás feladata a mi kötelességünk. Felelősségünk, hogy ne vesszen a feledés homályába a letűnt idők diákjainak emléke, hogy minden év szeptember havának

Kisasszony napján újra meséljenek az Örtüzek lángjai. Meséljenek Machatsek Gyuláról, Szechányi Elemérről, Domschitz Ferencről, és meséljenek az első világháború poklát megjárt hősi halottjainkról, arról a több mint 80 főiskolásról, akik családjaik reménységei voltak, s nemzetük mártírjai lettek 1914 és 1921 között. 🌿

Honlapjaink:

www.oee.hu

www.azevfaja.hu

www.erdokhete.hu

www.vandorgyules.hu

www.erdeivandor.hu